

ФЕТУЛАХ ГУЛЕН И МЕЂУРЕЛИГИЈСКИ ДИЈАЛОГ

Сажетак: Овај рад бави се анализом модела међурелигијског дијалога којег заступа један од најпознатијих исламских лидера данашњице, Мухамед Фетулах Гулен. Гулен је турски писац, бивши имам који је основао исламски, социјални покрет Хизмет у секуларној Републици Турској. Хизмет покрет се у званичним изјавама декларише као неполитички, али његовом анализом налазимо да ипак изазива одређене политичке последице. Једна од политичких последица је и оптужба од стране турских власти о покушају организовања пуча 2016.године у Републици Турској. Циљ овог рада је да одговори на питање, да ли је међурелигијски дијалог који је промовисан од стране исламског лидера Фетулаха Гулена могућ у данашњем свету разних култура и религија. Оно што је кључно за овај рад, јесте чињеница, да је модел дијалога који се анализира, промовисан од стране лидера једне религијске деноминације, тачније ислама. Како је ислам увек политички, како вели Мирољуб Јевтић, налазимо да је друштвена и научна оправданост овог рада значајна и да ће дати скроман допринос даљим истраживањима која се односе на постизање дијалога од стране верских лидера и институција. Како би урадили детаљну анализу овог истраживачког питања, послужили смо се тезом познатог Америчког политиколога Самјуела Хантингтона о „сукобу цивилизација“ који је према његовим речима неминован. Да ли је то тачно, у раду ћемо покушати да утврдимо, а као један од битних података за анализу, представљаће нам Гуленова теза о „инклузивној цивилизацији“.

Кључне речи: Ислам, међурелигијски дијалог, Мухамед Фетулах Гулен, покрет Хизмет, инклузивна цивилизација

Уводна разматрања

Када се 1993.године појавио текст „Сукоб цивилизација“ од познатог Америчког политиколога Самјуела Хантингтона, дошло је до разних реакција на исти. Многи су га оспоравали, док је од стране других примљен са разумевањем. Оно што је било од круцијалне важности за појаву овог текста јесте поставка коју је овај познати Амерички политиколог бранио, а она гласи: „Моја поставка је да темељни узрок сукоба у овом новом свету неће бити ни доми-

* mirelaloncar@hotmail.com

нантно идеолошки нити економски. Велике поделе међу људском врстом и превладавајући извор сукоба биће културни“ „Сукоб цивилизација ће доминирати глобалном политиком“ (Huntington, 1993:22-49).

Наиме, Хантингтон сматра да на свету постоји седам или осам великих цивилизација и у њих убраја: Западну, Конфуцијанску, Јапанску, Исламску, Хиндуистичку, Словенско-православну, Латиноамеричку и највероватније и Афричку цивилизацију. Он вели: „најважнији сукоби будућности појавиће се дуж нестабилних граница које ове цивилизације раздвајају једну од друге“. Сукоб цивилизација се појављује на два нивоа, тврди он. „На микро-нивоу, дуж нестабилних граница између цивилизација суседне групе се муче, често насилно, за контролу територије и једни и других. На макро-нивоу, државе из различитих цивилизација такмиче се за релативну војну и економску моћ, боре се за контролу међународних институција и трећих страна те се надмећу у истицању својих посебних политичких и религијских вредности“(Huntington, 1993: 22-49).

Како видимо култура и религија представљају темеље цивилизација и управо њихова различитост довешће до могућих сукоба у претпоставкама Хантингтона.

Како смо утврдити поставку коју Хантингтон брани и која се заснива на сукобу цивилизација, у овом раду покушаћемо да анализирамо да ли је могућ међукултурни и међурелигијски дијалог, пошто, како закључујемо из Хантингтоновог мишљења управо различите религије и културе довешће до сукоба у будућности. Данас постоје бројни покушаји који имају за циљ успостављање и подстицање дијалога и сарадње међу различитим религијама,¹ како би спречили неслагања и могуће сукобе. Наша анализа покушаће да пружи скроман допринос разумевању облика међурелигијског дијалога који Мухамед Фетулах Гулен „формално“ заступа. Исламска цивилизација представља једну од најзначајнијих цивилизација у историји људског рода. У складу са том чињеницом, Гулен и његов исламски покрет Хизмет свакако су значајни за анализу.

Фетулах Гулен - да ли је Гулен шампион дијалога или сукоба?

Данас постоје многе институције које имају за циљ оснаживање међурелигијског дијалога, како би дошло до бољег разумевања и могуће сарадње међу различитим религијама и културама. Поред институција, улога верских лидера у настојању постизања могућег међурелигијског дијалога, такође је изразито битна и неминовна. Један од верских лидера чији концепт дијалога ћемо у овом раду анализирати јесте турски проповедник, писац, бивши имам Мухамед Фетулах Гулен. Гулен је данас један од најпознатијих верских лидера

¹ Пример институционализације дијалога можемо видети на моделу „Куће једнога“ , институције која се гради у Берлину са циљем унапређења међурелигијског дијалога између припадника три монотеистичке религије: јудаизма, хришћанства и ислама. Погледати више о томе на: <https://house-of-one.org/en> , Приступљено: 13.11.2017.године

(Wagner, 2013). Гулен је познати верски лидер, што због покрета Хизмет (Служба)² чији је оснивач, што због оптужби које му се приписују за организацију покушаја пуча у Републици Турској јула 2016.године.³ Наиме, ми ћемо се у овом раду сконцентрисати на домете међурелигијског дијалога који су постављени од стране овог муслиманског лидера, чији покрет броји од 16 до 22 милиона људи⁴ као и мноштво образовних, и других институција свуда по свету. Али, како би се усмерили на домете и концепт дијалога који је постављен од стране Мухамеда Фетулаха Гулена, прво ћемо представити ко је он и шта је његов циљ.

Мухамед Фетулах Гулен рођен је 1941.године у источној Турској у религиозној породици⁵. Још од раног детињства заинтересовао се за проучавање религије и уз помоћ многих исламских учитеља као што је Саид Нурси⁶ успео је да се обликује у исламског лидера који се залаже, како он вели за „умерени, модерни ислам“ који има за циљ стварање инклузивне цивилизације. Ту инклузивну цивилизацију, он назива “златна генерација“ идеалних људи. Идеални људи ће бити религиозни и образовани. Они ће се уклапати у савремене токове друштва али ипак гајити и традиционалност, сматра Гулен. Најзначајнији задатак Гуленовог идеалног човека јесте повезивање Запада и ислама, како би међурелигијски дијалог био остварен. Овај циљ је првенствено оличен у неопходном дијалогу ислама и Запада, тачније ислама и јудео-хришћанске цивилизације. Међурелигијски дијалог Гулен настоји да оствари

² О Хизмет покрету и Фетулаху Гулену погледати у: Ђурковић, Миша, (2016) Фетулах Гјулен и џемат Хизмет, Поља геополитике- зборник радова, *Култура полиса*, год. XIII, посебно издање. О томе шта представља Хизмет покрет погледати детаљније на сајту истог: <http://www.gulenmovement.com/what-is-hizmet-movement.html>, Приступљено: 11.11.2017.године

³ У ноћи између 15. и 16. јула 2016.године дошло је до покушаја пуча у Републици Турској. Председник Републике Турске Реџеп Тајп Ердоган је за овај немиле догађај оптужио Химет покрет и њиховог оснивача Мухамеда Фетулаха Гулена, који је негирао организацију истог. Хизмет покрет је проглашен за терористичку организацију Мухамеда Фетулаха Гулена (ФЕТО) од стране владајуће партије, Партије правде и развоја (АКП) у Републици Турској и председника Републике Турске, Реџепа Тајпа Ердогана још од 2014. године, када је овај покрет оптужен за корупцију у државним институцијама Републике Турске. Погледати више о томе у : Christopher Holton and Clare Lopez, (2015) *The Gulen movement: Turkey's Islamic Supremacist Cult and its Contributions to the Civilization Jihad*, The Center for security Policy, Washington DC

⁴ Погледати више о томе у: Jeff, Jager, (2016) Understanding the Gülen Movement, *Small Wars Journal*

⁵ Република Турска формирана је 1923. године након распада Османског царства. Највећи допринос у формирању Републике Турске имао је њен први председник Мустафа Кемал Ататурк који је за водећу идеологију земље изабрао секуларни национализам. Такође, Ататурк је начинио радикални рез од ислама и Османског царства. Ове чињенице битне су ради анализе региона и окружења у којем је Фетулах Гулен рођен и у којем је почело његово исламски орјентисано деловање на младе људе, пре свега студенте који су данас чланови Хизмет покрета.

⁶ Саид Нурси био је лидер исламског покрета- Нурси покрета. Он се залагао за модерни, умерени ислам. Циљеви на којима је Саид Нурси радио јесту: синтеза ислама и науке, прихватање демократије као најбољег начина владавине, слободно тржиште и квалитетно образовање. Сви ови ставови утицали су и на Фетулаха Гулена, који их је усвојио. На темељу идеја Саида Нурсија, Гулен је формирао агенду свог покрета, који траје више од педесет година. Погледати више о томе у : Helen Rose, Ebaugh, (2010) *The Gülen Movement: A Sociological Analysis of a Civic Movement Rooted in Moderate Islam*, Springer Science+Business Media B.V., Dordrecht, The Netherlands

путем метода „сарадње“ зарад „квалитетног образовања“ која спаја религију и науку (Gülen, 2005:47-57).

Гуленов покрет Хизмет формиран је шездесетих година двадесетог века у Турској и одатле се проширио, прво на земље Централне Азије, затим на Балкан, па на Западну Европу, да би на крају нашао присталице и у Сједињеним Америчким Државама где данас исламски лидер борави и чека одлуку о могућем изручењу у Републику Турску како би одговарао за оптужбе за које се терети (Лончар, 2017).

Хизмет покрет броји мноштво институција, пре свега школа и универзитета. Поред образовних институција, за наш рад битне су институције које су задужене за промовисање међурелигијског дијалога и сарадње јер, како каже Гулен - „дијалог је неопходан“ (Ebaugh, 2010:38-40). Међутим, иако се Гулен формално позива на дијалог, оно што је сада у фокусу јесте заправо свађа, и то свађа међу муслимана у Републици Турској, која је резултовала двогодишњим ванредним стањем, након покушаја пуча 2016.године. Није згорег напоменути и то, да поред институција образовног карактера и организација за промоцију дијалога, мрежа „Гуленоваца“ делује и у свим осталим порам друштва. Гуленовци су у медијима, војсци, полицији итд. Ова широка мрежа утицала је на то да Гулен ради на стварању „државе у држави“ или једног облика „паралелне државе“ и тиме изазове многе политичке и друштвене последице у Републици Турској.

„Дијалог је неопходан?“

Мухамед Фетулах Гулен основао је социјални, верски „неполитички“ покрет Хизмет⁷, који се формално води одређеним идејама и вредностима. На сајту Гуленовог покрета назначене су следеће идеје: идеја „квалитетног образовања“, идеја успостављања моста између ислама и Запада, идеја демократије као најбољег могућег политичког система, идеја ненасиља као и идеја о неопходности међурелигијског и међукултурног дијалога.⁸ Идеју о неопходности дијалога Гулен је формално представио 1999.године у Парламенту светских религија у Кејп Тауну (Gülen, 2009:4). Гулен је од почетка свог деловања формално бранио идеју о значају дијалога. У ту сврху, Гулен се састао са Папом Јованом Павлом II 1998.године, док се са Грчким Патријархом Бартоломејем састао раније, осамдесетих година двадесетог века како би допринео сарадњи монотеистичких религија, које, како он каже, долазе из истог корена, а то је Бог (Ebaugh, 2010: 38-40). Поред ових састанака, Гулен је организовао и многе друге састанке који су имали за циљ успостављање дијалога и сарадње, и то са: Цоном О`Конором - архиепископом Њујорка, Ватиканским амбасадором у

⁷ О политичком деловању Хизмет покрета погледати више у : Мирела, Лончар, (2017) *Основе политичког деловања Хизмет покрета*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд

⁸ Више о вредностима и идејама за која се Гулен залаже погледати на сајту Гуленовог покрета: <http://www.gulenmovement.us/gulen-movement/values-promoted-by-gulen-movement>, Приступљено: 12.11.2017.године

Турској, Патријархом турске јерменске заједнице, Рабином турске јеврејске заједнице као и другим утицајним верским лидерима (Лончар, 2017:34). Како видимо, Мухамед Фетулах Гулен се формално ангажовао за промоцију вредности дијалога. Формирао је и институције које су задужене за успостављање истог и то организовањем разних конференција, панела, скупова итд. Да ли је тај дијалог искрен и да ли је он могућ и са представницима других религија, као и са атеистима анализираћемо у овом раду. Ово истраживачко питање као и одговор на њега биће нам од круцијалне важности, како би доказали да ли је дијалог за који се залаже Гулен могућ и искрен.

Институционализовање дијалога

Мухамед Фетулах Гулен се, како налазимо, ангажовао на институционализацији међурелигијског и међукултурног дијалога и у ту намену формирао одређене институције које имају за циљ унапређење истог. Као најзначајнија институција под окриљем Хизмет покрета која се бави промоцијом и успостављањем међурелигијског дијалога јесте „Фондација новинара и писаца“⁹ која је формирана 1994.године у Истанбулу. Фондација је у почетку формирана са циљем давања упутстава за решавање конфликта који је избио у Босни и Херцеговини. Поред овог задатка, Фондација има за циљ јачање дијалога кроз организацију разних конференција, вечера итд. Ова фондација има контакте свуда у свету и живу сарадњу са водећим Америчким новинама „The Los Angeles Times“ и „The Washington Post“ (Ebaugh, 2010:89-90).

Поред „Фондације новинара и писаца“ под окриљем Хизмет покрета налазимо и друге институције које имају за циљ успостављање дијалога, а то су: „Rumi Forum“, „Алијанса за заједничке вредности“, „Пацифички институт“, „Нијагара Фондација“, „Институт дијалога Југозапада“ као и многе друге институције. Неке од ових организација и институција налазе се у Републици Турској¹⁰ док неке налазимо у САД (Holton and Lopez, 2015:73-74).

Могућност међурелигијског дијалога?

Како видимо Гулен и његов покрет Хизмет ангажовали су се како учењем, тако и институционално, како би „формално“ успоставили дијалог међу припадницима разних конфесија. Међутим, увидом у остварене састанке и конференције које је Хизмет покрет организовао можемо закључити да је Гулен првенствено радио на успостављању дијалога са хришћанима и јеврејима, дакле „људима књиге“¹¹, док политеисте и атеисте како видимо није ук-

⁹ Погледати више о томе на: <http://jwf.org/>, Приступљено 15.11.2017. године

¹⁰ Већина Гуленових институција у Републици Турској је затворена, док су запослени ухапшени због оптужби о умешаности Хизмет покрета и Фетулаха Гулена у покушај пуча који се догодио 2016.године.

¹¹ Гулен брани став да монотеистичке религије, јудаизам, хришћанство и ислам долазе од истог извора, а то је Бог. На основу тог става он брани могућности међурелигијског дијалога, али како видимо само за монотеистичке религије, дакле Аврамовске религије.

ључио у процесе око формирања потребног дијалога. Зашто је то тако, покушаћемо да објаснимо увидом у Гуленово дело „Бисери мудрости“. Гулен у свом делу вели следеће: „Куран је уникатна књига која захтева правду, слободу, једнакост, част, саосећање за све креације. То је такође књига која забрањује опсесију, политеизам, неправду...“ Гулен се води Кураном и као сваки добар верник - мумин, брани став о забрањености политеизма. Он даље вели: „Религија је начин успостављен од стране Бога, док је атеизам начин и пут Сатане“ (Gülen, 2005:4-10). Став према атеистима је још оштрији него према политеистима. Уз све те чињенице остаје нам само да се запитамо колико је могућ дијалог који Гулен брани с обзиром на оштре ставове према политеистима и атеистима?

Како смо анализирали Гуленове ставове према припадницима монотеистичких конфесија, као и према припадницима политеизма и атеизма, ова анализа не би била потпуна уколико се не би осврнули и на значајне мањине у Републици Турској оличене у Курдима и Алевитима. Наиме, Мухамед Фетулах Гулен је „формално“ укључивао Курде у своје активности и покренуо оснивање школа и читалачких хала у Турској како би „побољшао“ статус Курда. Он је покренуо и први ТВ програм на курдском језику. Међутим, иако се „отворио“ према Курдима, он се категорички оградил од тероризма ПКК јер како је сам навео, брани идеју ненасиља. Поред ових наведених чињеница о ангажовању Хизмет покрета на побољшању положаја Курда у Републици Турској, неки му приписују да је његов циљ заправо асимилација Курда. Поред „формалног“ ангажовања за побољшање односа према Курдима у Турској, Гулен се „ангажовао“ и према Алевитима, који су шиити. Гулен сматра да је решавање питања Алевита много теже него решавање питања Курда. Он је предложио пар решења за ову мањину. Та решења су оличена у формирању „кућа окупљања“ које би се налазиле у близини џамија. Гулен сматра да између сунита и Алевита има много повезаности, док су неке од њих Мухамед и Куран. (Лончар, 2017:100-102).

Људска права и слободе под окриљем Хизмет Покрета

Следећа битна ставка коју ћемо анализирати тиче се Гуленовог става по питању људских права и слобода. Гулен се формално позива на демократију као најбољи могући политички систем. Демократија се заснива на владавини народа, као и на поштовању људских права и слобода. Како би нам били јасније шта представљају људска права и слободе према Гулену који је лидер исламског покрета, приказаћемо неке чињенице и идеале на које се он формално позива. Мухамед Фетулах Гулен се у својим ставовима позива на Османско царство као идеал којем треба тежити (Ebaugh, 2010:33). Овај податак нам је јако битан. Наиме, морамо нагласити да је Османско царство било трајно опредељено за оружани цихад и изражавало неравноправност немуслимана и жена, како каже Халил Иналцик (Иналцик, 1974). У Османском царству људи нису имали једнака права и то је кључна тачка за ову анализу, јер, иако се Гулен формално позива на демократију која захтева поштовање људских права,

бранећи модел Османског царства, он заправо велича идеју поменутог царства које је изражавало неравноправност према немуслиманима и женама. И тај податак нам говори о изразитом дефициту демократије. Тачније, позивање на демократију и истовремено на модел Османског царства није могуће, што због разлике у правима човека, што због политичког уређења.

Када дубље уђемо у анализу ставова Фетулаха Гулена, јасно нам је шта суштински мисли, а формално заступа. Наиме, морамо нагласити да су људска права и слободе другачије схваћене у Западном свету, а другачије у исламском, а како се покрет Хизмет декларише као исламски покрет морамо представити шта је у исламским димензијама прихватљиво и могуће по питањима људских права и слобода. Идеја Гуленовог исламског покрета као институције која на својим темељима „формално“ брани дијалог, људска права и слободе као и толеранцију постала је донекле и прихватљива на Западу, с обзиром на тврдњу Хакана Јавуза који вели да, Гулен позивањем на Западне вредности заправо настоји да приближи ислам Американцима (Holton and Lopez, 2015:23-24). Коначна мисија ислама, који је планетарна идеологија, је да се шири по целом свету. Људска права представљају једну од највећих вредности Западног света, као и Организације Уједињених нација (ОУН) која је након Другог светског рата донела Декларацију ОУН, а након ње и Пактове о људским правима и слободама. Како је ОУН формирана према принципима Западних вредности, тачније ОУН је формирана на темељима јудео-хришћанске цивилизације, морамо нагласити да се појам људских права и слобода другачије тумачи у Западном свету, а другачије у исламском. У исламу права жена и немуслиман су ограничена у односу на мушкарце и муслимане. То су ставови које заступа Организација Исламске сарадње (ОИС) у својој Декларацији. Организација Исламске сарадње јесте организација која окупља земље са претежно муслиманским становништвом, док је једна од њених чланица и Република Турска, држава у којој је рођен Мухамед Фетулах Гулен. Поред појма људских права, за нашу анализу битан је и појам људских слобода. Наиме, појам слободе није исто схваћен у јудео-хришћанској, Западној цивилизацији и у исламу. У исламу слобода значи повинovati се Богу, Алаху и то је једина права слобода, с обзиром на то да је Алах изнад свега, док човек преставља Алаховог роба (Јевтић, 2009). У исламу нема слободе избора, тачније слобода избора подразумева да се увек изабере Бог, док Западно схватање слободе не подразумева избор Бога нити било које религије.

Циљ Гуленовог покрета, циљ ислама?

Гуленов социјални покрет Хизмет је првенствено друштвени покрет који почива на исламским вредностима. Ислам је главни пол Хизмет покрета. А како је ислам главни пол овог покрета налазимо да је овај покрет и политички, јер је ислам увек политички, како вели Мирољуб Јевтић.¹² Сам ислам је неод-

¹² Мирољуб Јевтић је професор на Факултету политичких наука, утемељивач научне дисциплине Политикологија религије. Погледати више о томе на: Мирољуб, Јевтић, (2014) *Искушења поли-*

војив од политике, пример за то дао је сам Мухамед, с обзиром да је Мухамед био и верски и политички лидер и управо тај податак нам је круцијалан за даљу анализу. Поред тога, циљ ислама је стварање заједничке државе свих муслимана, исламске државе. У том циљу муслимани чине све како би ширили утицај ислама. Гуленов метод у ширењу ислама јесте метод „образовног цихада“ (Jager, 2016). Поменути метод је усмерен на земље Запада као и на величање Западних вредности. Све то у вишем циљу који је оличен у тријумфу ислама и успостављању „инклузивне цивилизације“ коју заступа исламски лидер Гулен. А стварање исламске државе и тријумф ислама могућ је само ако цела планета буде под исламом, где ће се примењивати исламско право - шеријат. На челу исламске државе треба да буде постављен халиф у сунитској верзији ислама, док у шиитској имам.

Пошто видимо да је циљ ислама његов тријумф, како би наступио коначни мир, то за последицу мора имати и пораз других религија и култура, тачније цивилизација. А како се то поклапа са успешним међурелигијским дијалогом који брани Гулен остаје нам да се запитамо, с обзиром да овде налазимо доминацију, тачније залагање за искључиво један религијско-политички образац који се према муслиманима схвата као идеалан пошто у исламском тумачењу води коначној вредности - миру.

Критички осврт на Гуленов покрет

Поред чињеница изложених у овом раду о „дометима“ међурелигијског дијалога од стране имама Мухамеда Фетулаха Гулена и његовог Хизмет покрета овај рад би био непотпун када се не би осврнули на критике које се упућују на рачун поменутог покрета. Наиме, повезаност Гулена са Централном обавештајном агенцијом (ЦИА) из Сједињених Америчких Држава од великог нам је значаја за расветљавање праве природе Хизмет покрета. Поред навођења о повезаности Гулена са ЦИА-ом, приказаћемо и став турске власти о Мухамеду Фетулаху Гулену као и о његовом покрету с обзиром на то да је тај покрет званично настао и развијао се у Републици Турској, да би се касније проширио свуда по свету и деловао како друштвено тако и политички.

Први аспект критике покрета односи се на повезивање Гулена и Хизмет покрета („терористичке организације ФЕТО“ која има за циљ стварање државе у држави, како наводе турске власти) са америчком обавештајном службом ЦИА-ом. Наиме, адвокат Роберт Амстердам, који је ангажован од стране турских власти да испита случај Гуленових институција и природе самог покрета, наводи да Гулен и ЦИА имају дугу историју сарадње.¹³ Власти у Турској су оптужиле Грама Фулера, бившег агента ЦИА-е за повезаност са Хизмет покре-

тикологије религије, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд., као и на: Miroljub, Jevtić, (2007) Political science and religion, *Politics and Religion*, Vol I, no.1/2007, Belgrade.

¹³ Погледати више о томе на: <https://ahvalnews.com/fetullah-gulen/cia-collaborated-gulen-lobbyist>, Приступљено: 20.07.2018.године

том као и за умешаност у покушај пуча 2016.године. Грам Фулер је на свом сајту написао да се он повукао из ЦИА-е пре 30 година, да није одлазио у Турску у протеклих пет година, да је Гулена видео само једном и да није умешан у организацију покушаја пуча 2016.године у Турској.¹⁴ За нашу анализу значајне су и тврдње турског тужиоца Зафера Дура који сматра да је Хизмет покрет формиран од стране ЦИА-е. Ову тврдњу турски тужилац брани изјавом да је структура Хизмет покрета слична структури Мормонске цркве као и Сајентолошке цркве, тако да та чињеница представља по њему кључног индикатора који повезује Гулена са ЦИА-ом. Дура сматра да без јаке интернационалне помоћи, Гулен не би могао да створи импозантну мрежу људи и институција, како у Турској тако и у свету. Поред ЦИА-е, Дур повезује Гулена и са немачком обавештајном службом као и са обавештајном службом Велике Британије.¹⁵

Други аспект наше критике односи се на став турских власти о деловању овог утицајног имама као и његове организације. Наиме, садашњи председник Републике Турске Реџеп Тајп Ердоган извесно време био је у одређеној сарадњи са поменутиим имамом док није дошао на власт. Након сарадње долази до погоршања односа двојице „кључних људи“ у Републици Турској. Фетулах Гулен оптужује Ердогана за вођење ауторитативне политике која скреће са пута модернизације земље и удаљује се од Европске Уније, док тадашњи премијер, а сада председник Ердоган оптужује поменути покрет за корупцију и назива исти терористичком организацијом „ФЕТО“ која има за циљ свргавање власти у Републици Турској и стварање „паралелне државе“. Ова ситуација је кулминирала и у јулској ноћи 2016. године када је организован покушај пуча у Републици Турској. За овај покушај пуча оптужен је лично Мухамед Фетулах Гулен, као и мрежа његових сарадника који су ушли у поре турског друштва, полиције, образовног система и војске како би утицали на исте својим ставовима и вредностима. Последице овог покушаја пуча су вишеструке и трају и данас с обзиром да је у Републици Турској две године било на снази ванредно стање, као и многа хапшења, оптужбе, откази и протеривања људи који се доводе у везу са поменутиим покретом. Поред Републике Турске последице покушаја пуча осећају се и у региону, с обзиром на то да су институције Гуленовог покрета формиране и у другим земљама у којима председник Ердоган тражи затварање истих. Односи турске владе и САД такође су затегнути због захтева за изручењем турског имама које САД одлажу због непостојања чврстих доказа око умешаности Фетулаха Гулена у организацију покушаја пуча. Недавни догађаји и хапшења Гуленових следбеника на територији тзв. Косова и њихова депортација у Републику Турску говоре нам о озбиљности ситуације која захвата и наше подручје.

¹⁴ Погледати више о томе на: <http://grahamefuller.com/tag/gulen/>, Приступљено: 20.07.2018.године

¹⁵ Погледати више о томе на: <https://www.rt.com/news/357944-gulen-movement-founded-cia/>, Приступљено: 20.07.2018.године

Закључак

У овом раду изложили смо модел дијалога који „формално“ заступа Мухамед Фетулах Гулен. Након тога, изложили смо и чињенице које упућују на дубоке политичке последице које се доводе у везу са Хизмет покретом. Сумирајући све, закључујемо да је Мумамед Фетулах Гулен више радио на свађи муслимана него на промоцији и унапређењу међурелигијског дијалога. И дан данас та „свађа“ траје и налази свој оквир у подељености Републике Турске.

Литература:

1. Wagner, Walter, (2013) *Beginnings and Endings: Fetulah Gülen`s Vision for Today`s Worlds*, Blue Dome Press, New York
2. Gülen, M. Fethullah, (2005) *Pearls of wisdom*, The Light, Inc., Somerset, New Jersey, USA
3. Gülen, M.Fethullah, (2009) *The Messenger of God-Muhammad-An Analysis of the Prophet`s Life*, Feedbooks, Paris, France
4. Đurković, Miša, (2016) Fetulah Gjulen i džemat Hizmet, Polja geopolitike- zbornik radova, *Kultura polisa*, god. XIII, posebno izdanje.
5. Ebaugh, Helen Rose, (2010) *The Gülen Movement: A Sociological Analysis of a Civic Movement Rooted in Moderate Islam*, Springer Science+Business Media B.V., Dordrecht, The Netherlands
6. Inaldžik, Halil, (1974) *Osmansko carstvo*, Beograd
7. Jager, Jeff, (2016) Understanding the Gülen Movement, *Small Wars Journal*
8. Jevtić, Miroljub, (2014) *Iskušenja politikologije religije*, Centar za proučavanje religije i versku toleranciju, Beograd
9. Jevtić Miroljub, (2007) Political science and religion, *Politics and Religion*, Vol I, no.1/2007, Belgrade.
10. Jevtić, Miroljub, (2009) *Politikologija religije*, Centar za proučavanje religije i versku toleranciju, Beograd
11. Lončar, Mirela, (2017) *Osnove političkog delovanja Hizmet pokreta*, Centar za proučavanje religije i versku toleranciju, Beograd
12. Holton Christopher and Lopez, Clare, (2015) *The Gulen movement: Turkey`s Islamic Supremacist Cult and its Contributions to the Civilization Jihad*, The Center for security Policy, Washington DC
13. Huntington, Samuel P., (1993) „The Clash of Civilizations?“ *Foreign Affairs*, Vol. 72, No.3, pp.22-49

Интернет извори:

1. <https://ahvalnews.com/fetullah-gulen/cia-collaborated-gulen-lobbyist>
2. <http://www.gulenmovement.com/what-is-hizmet-movement.html>
3. <http://www.gulenmovement.us/gulen-movement/values-promoted-by-gulen-movement>
4. <http://grahamefuller.com/tag/gulen>
5. <http://jwf.org/>
6. <https://house-of-one.org/en>
7. <https://www.rtv.com/news/357944-gulen-movement-founded-cia/>

FETULLAH GÜLEN AND INTERRELIGIOUS DIALOGUE

Summary: The model of interreligious dialogue advocated by the Islamic leader of the Hizmet Movement, Muhammad Fetullah Gülen, aims to create an inclusive civilization of modern and religious people. As Muhammad Fetullah Gülen bases his model of interreligious dialogue predominantly on the values of the West, we can conclude that this Islamic leader serves as takijah for the purpose of spreading Islam in the region of the Republic of Turkey and everywhere in the world, and most of all in the West. The ultimate goal of an inclusive civilization is that it represents a homogeneous civilization of religious people of Islamic denomination that is exclusive to atheists and polytheists. Fetullah Gülen, through the method of "co-operation" of various religions, is trying to achieve the victory of Islam in the possible "conflict of civilizations", but the only thing Gülen has achieved so far is the Musliman conflict.

Key words: Islam, interreligious dialogue, Muhammad Fetullah Gülen, Hizmet, inclusive civilization

